

Patrik Ouředník

**momentul
prielnic
1855**

Traducere din limba cehă
de Helliana Ianculescu

**EDITURA VREMEA
BUCUREȘTI
2016**

Str. Constantin Daniel Balaș nr. 1
010631, sector 1
București

telefon 021.335.81.31

www.vremea.ro

www.facebook.com/editura.vremea

e-mail: office@edituravremea.ro

Cuprins

Martie 1902	5
Ianuarie – aprilie 1855	33
Octombrie 1855	75
Octombrie 1855	91
Octombrie 1855	103
Octombrie 1855	111
Pe marginea unui experiment.....	115

Martie 1902

Doamnă, gândul că după atâta ani trebuie să mă supun din nou capriciului Dumnezeuvoastră îmi repugnă nespus, dar nu am găsit în mine curajul de a mă împotrivi și nu mi rămâne decât să accept ideea, chiar dacă o fac în detrimentul propriului respect. Făcându-vă pe plac recunosc implicit și *Martie 1902* an-marita pentru Dumnezeuvoastră, înfățișarea trecătoare, înșurubarea involontară a simțurilor care discreditează tot ce am susținut și proclamat vreodată; și cu toate că știți acest lucru, în egoismul dumneavoastră încă cereți să fiu sincer, cum ne-aș putea să fim față de răzmeriți allicineva. Căci dacă în viață am știut să rezist Dumnezeuzeului Dumnezeuvoastră și perverselor sale exigențe, dacă m-am apărat cu succes de eservire și de frivolitate, dacă întotdeauna am înfruntat cu calm și hotărâre bojocul și josticia omenească - războiul cu dragostea l-am pierdut mai mult decât atât, întrucât pierderea iubirii ab ȋor pentru mine Dumnezeuvoastră, o crimă nedeternă de certamente adevărate. Încă și astăzi, când nu mai găzesc în persoana Dumnezeuvoastră nimic care să merite atenție, când mă mir că odată am putut să vă iubesc, încă și astăzi deci, cuvintele rostite de gura dumneavoastră mă fac să cad în genușchi, lipsit de apărare și să mă întorc în vremurile imaturității și ale bărbăției juvenile, într-o epocă de mult apusă, când liceanul puber vă îndeplinea poruncile și ordinele fără să le înțeleagă. Totuși, în cele din urmă liceanul s-a revoltat și s-a hotărât să se supună numai acelor emanamente care i s-au părut lui bune și încărcate cu sens, iar bărbatul

I

Doamnă, gândul că după atâția ani trebuie să mă supun din nou capriciului Dumneavoastră îmi repugnă nespus, dar nu am găsit în mine curajul de a mă împotrivi și nu-mi rămâne decât să accept ideea, chiar dacă o fac în detrimentul propriei reputații. Făcându-vă pe plac recunosc implicit dragostea pe care am nutrit-o pentru Dumneavoastră, înflăcăarea trecătoare, întunecarea involuntară a simțurilor care discreditează tot ce am susținut și proclamat vreodată; și cu toate că știți acest lucru, în egoismul dumneavoastră îmi cereți să fiu sincer, cum n-aș putea să fiu față de nimeni altcineva. Căci dacă în viață am știut să rezist Dumnezeului Dumneavoastră și perverselor sale exigențe, dacă m-am apărat cu succes de aservire și de frivolitate, dacă întotdeauna am înfruntat cu calm și hotărâre batjocura și josnicia omenească – războiul cu dragostea l-am pierdut; mai mult decât atât, întruchiparea iubirii ați fost pentru mine dumneavoastră, o femeie nedemnă de sentimente adevărate. Încă și astăzi, când nu mai găsesc în persoana Dumneavoastră nimic care să merite atenție, când mă mir că odată am putut să vă iubesc, încă și astăzi deci, cuvintele rostite de gura dumneavoastră mă fac să cad în genunchi, lipsit de apărare și să mă întorc în vremurile imaturității și ale bâjbâielilor juvenile, într-o epocă de mult apusă, când liceanul puber vă îndeplinea poruncile și ordinele fără să le înțeleagă. Totuși, în cele din urmă liceanul s-a revoltat și s-a hotărât să se supună numai acelor comandamente care i s-au părut lui bune și încărcate cu sens, iar bărbatul

pe cale de a îmbătrâni de azi, iată, pune mâna pe condei și se grăbește să satisfacă vanitatea Dumneavoastră.

Doriți „să vă expun romanul vieții mele” – nu ne-am văzut de atâta timp! Dar viața mea, Doamnă, nu este o carte pe care ați putea să o dați la legat pentru ca mai apoi să o așezați să mucegăiască în bibliotecă, sau să fie răsfoită de degetele zbârcite ale amicelor dumneavoastră. Viața mea este opera mea, pe care am făurit-o în Brazilia, în pofida resentimentului și a bufoneriilor vulgare, viața și opera mea sunt tot una. Opera mea, chiar dacă e artificială, chiar dacă e fragilă și neterminată, a fost necesară; așadar, viața mea nu a fost zadarnică.

Roman! Paginile pe care m-am hotărât să le fac publice pe această cale, nu sunt, Doamnă, o lucrare de înfrumusețare a realității, ci memoria unui bărbat necunoscut. În curând, veți înțelege de ce vorbesc despre un bărbat necunoscut; dar, vă rog, mai întâi, să-mi permiteți să clarificăm ce înțelegem fiecare dintre noi doi prin memorie, termen pe care teoriile literare îl folosesc la plural, de parcă o singură memorie ar fi puțin, de parcă memoria ar fi doar freamătul unei trestii care se leagănă și de parcă numai prin multiplicarea freamătului ar apărea ceva demn de luat în seamă. Doamnă, nu intenționez deloc să mă supun canoanelor literaturii actuale, care le cere autorilor să scrie tâmpenii amuzante despre viața lor intimă; și nu intenționez nici să cedez în fața așa-numiților critici literari, benedictini ai zădărniceii și ai suprafețelor lunecoase, care nu caută în cărți decât fraze care să le permită să sterilizeze adevărul, să înăbușe lumina sub cuvertura la modă a psihologiei și științelor literare.

Desigur, odată căzut în capcană, omul încearcă să recurgă la compromisuri, să se acomodeze. Nu sunt mai rezistent decât alții: și eu aș fi înclinat să înfățișez unele întâmplări care mi-au zguduit conștiința, așa cum fac scriitorii dacă doresc să atragă atenția asupra unor

detalii care li se par importante în povestea lor. Ca să poată *informa*, ei dau o *formă* poveștilor pe care le spun; încă de pe vremea grecilor antici se considera că doar așa te poți adresa sferelor gânditoare ale sufletului omenesc. Este o șmecherie ieftină și penibilă – la urma urmei, de ce am asculta mai atent o poveste scrisă cu măiestrie decât una stângaci povestită? Din păcate, oamenii asta vor, iar oamenii din lumea Dumneavoastră cu atât mai mult. Așa că eu însumi, cu sentimentul naiv că asta ar fi util povestirii mele, mai devreme ori mai târziu aș fi fost înclinat să folosesc acele tertipuri ridicole la care cititorul nepriceput ține – gen vorbire directă și indirectă (ce-o fi aceea să comunici în vorbire *indirectă!*), alegorii și hiperbole, intrigă și anecdotă, ironie și persiflare, anaforă și *litotă*, în care erați cândva atât de iscusită. Aș fi fost înclinat către toate aceste fleacuri în numele dragostei mele de odinioară față de dumneavoastră; și fiindcă, din păcate, oamenii o cer; destinul și hazardul m-au ferit de așa ceva, însă. Și dacă în această scrisoare o să recurg la asemenea tertipuri care sunt doar o introducere a povestirii propriu-zise trebuie să știți că va fi fără intenție.

Opera mea este viața mea: dar întrucât o viață durează ani de zile, în timp ce opera durează doar un moment, voi încerca să precizez pe ce căi au mers gândurile mele. Apoi voi lăsa cuvântul altuia.

Nu mă feresc de scris, ce nu-mi trebuie este literatura. Scrisul este adevăr, literatura – minciună. Cel care scrie, forează propriile adâncimi și găsește cuvintele; cel care face literatură, le adună. Literatura îți permite să minți fără să fii pedepsit, îți permite să nu înfrunți adevărul. Scriitorii nu se îngrozesc de nimic mai mult decât de scris; și dorind să scape de el, caută un refugiu în literatură, împletind intrigi și încurcându-se în cutele și cusăturile lor. Cuvintele le sunt indiferente așa cum cărămizile sunt indiferente zidarului, pentru ei personajele

sunt doar niște recipiente goale în care introduc pasiuni false și sentimente anemice.

Căci doar cel care și-a trăit propria viață poate să o însuflească cuvintelor. Am trăit asta și asta și am găsit rostul existenței mele, dar am găsit și limitele ei: numai că în timp ce limitele sunt flexibile, rostul este etern.

Niciodată, Doamnă, nu am dorit să devin scriitor, n-am dorit să fiu unul dintre acei tipi care înlocuiesc acțiunea prin cuvinte, care se retrag în universul retoricii ca să-și ascundă lașitatea, prea slabi și neputincioși fiind să și-o înfrunte cu pieptul deschis, prea ipocriți să și-o admită chiar și involuntar, sau în treacăt. Cuvintele! Dragostea mea pentru dumneavoastră a fost nemărginită; vă aduceți aminte de ziua aceea de septembrie, când v-am spus – cu glasul tremurător și cu lacrimi în ochi că dragostea mea pentru dumneavoastră, Julia, este nemărginită. În ce fel ar fi fost mai puternică dragostea mea, dacă în locul acelor cuvinte simple v-aș fi făcut o declarație de dragoste în alexandrini? Ce creatură superficială este omul! Nu, dragostea mea nu ar fi putut fi mai puternică decât a fost, și aș fi murit pe loc de fericire dacă răspunsul dumneavoastră ar fi fost altul. Dar este probabil și în același timp tragic, că dragostea mea vi s-ar fi părut mai puternică, dacă aș fi îmbrăcat-o în versuri și v-aș fi informat astfel – ce cuvânt monstruos! – în legătură cu ea. Vorbe, vorbe, vorbe! Uneori, în puterea nopții, am un vis nebun: că într-o bună zi oamenii nemaiavănd nevoie de ele vor ajunge să comunice doar din priviri, într-o dragoste și milă nemărginită, cu o înțelegere reciprocă între ei, ca ființe libere.

II

M-am născut în ziua când revoluția spaniolă a fost înăbușită în urma asaltului sângeros de la Trocadero. Mama lucra la un om al legii din Genova, care o lăsase

gravidă. După ce m-a născut, tipul a trimis-o înapoi la Pisa, orașul din care provenea, cu promisiunea că va avea grijă de copilul ei din flori. Și-a ținut cuvântul: mama primea de la el în mod regulat bani pentru educația și studiile mele. Totuși, nici chiar mai târziu, nu și-a manifestat vreodată dorința să mă întâlnească.

Niciodată nu am făcut un secret din originea mea de bastard; dimpotrivă am găsit în ea încă o dovadă despre cât de ridicol este să împarți oamenii în clase – și cât de ridicoli sunt cei care visează la instaurarea unei societăți fără clase pe calea dictaturii, închipuindu-și în mod naiv că este de ajuns să decretezi o lege pentru ca oamenii să-și înfrângă sentimentul de excludere socială. Chiar și după ce vor fi sacrificate un milion de vieți, aristocratul infatuat va continua să-și pilească unghiile și să se maimuțărească, privindu-se în oglindă, țopimea parvenită va continua să se prosterneze în fața prostiei căreia îi datorează agoniseala, cretinul școlit nu va înceta să suscite admirația cu mintea lui semidoctă. Să refacem lumea? Oare nu am tras nici o învățătură din Revoluția franceză? Nu există decât o singură cale pentru a crea o lume, poate nu egalitaristă, ci *fraternă*: să ne unim cu cei care gândesc la fel și să construim în mod *voluntar* o lume nouă departe de cea veche, o lume fără trecut și lipsită de ură; și acea lume – poate! prin simpla ei existență, prin pacifismul, prin demnitatea ei, va influența treptat tot restul. Nu este exclus ca tocmai la asta să fi visat quakerii, atunci când au plecat în Lumea Nouă. Dar dorința lor a fost himerică de la bun început, căci împreună cu ei l-au luat și pe Dumnezeuul lor, unul și mai neîndurător decât fusese cel căruia i se închinau părinții lor. Dorința lor a fost de la bun început una himerică deoarece au dorit să trăiască liber în sclavie. Și într-o sclavie a spiritului la care țineau cu toată ființa lor, i-au ucis pe indigeni și și-au adus din țări îndepărtate sclavi cu trupul.

Cu cât ai mai mulți sclavi, cu atât te iubește Dumnezeu mai mult, acesta a fost *credo*-ul lor.

După ce am terminat studiile la Pisa și Perugia am obținut un certificat de felcer și veterinar și m-am mutat la Genova; acolo, după cum știți, m-am înscris la studii de filozofie pe care le-am terminat la Lyon; patru ani mai târziu, soarta m-a dus la Geneva și un an mai târziu la Viena unde v-am întâlnit. Despre perioada de un an și jumătate petrecută acolo, știți tot atât cât știu și eu. De la Viena am plecat mai întâi în Tunis cu o dorință obscură de a uita Europa, dar condițiile de viață dezolante m-au determinat să mă întorc curând în Italia. M-am stabilit la Cuneo și mi-am deschis un cabinet de veterinar. Trebuie să mărturisesc că lunile care au urmat au fost un chin pentru mine; respingerea de către dumneavoastră mă ardea ca un fier înroșit în foc. De ce n-am găsit noi o cale de a ne apropia, în ciuda voinței mele – și îndrăznesc să afirm, și a simpatiei dumneavoastră față de mine? Ce ne-a despărțit? Ce-l face pe un om să fie atât de înverșunat, atât de inaccesibil? Cum trebuie înțeles faptul că oamenii nu sunt mai apropiați unii față de alții? De ce dorința naturală omenească este adeseori zădărnicită de reguli și automatisme pe care le acceptăm supuși ca niște păpuși de cârpă umplute cu câlți? Cum se explică faptul că oamenii nu sunt în stare să se asculte unii pe ceilalți, că fiecare conversație este doar o simulare a unei opinii, urma reflexelor stupide și obișnuite care nu au nimic comun nici cu rațiunea, nici cu sentimentul? Nu vorbesc despre convențiile sociale, care nu au nicio importanță, în sine, vorbesc despre anemica dorință de libertate a oamenilor. De ce se tem oamenii atât de mult de libertate?

Ah! Dar de ce vorbesc eu despre libertate cuiva care a trăit doar pentru sine? Nu sunteți lipsită nici de sensibilitate, nici de inteligență, de multe ori am avut ocazia să mă conving în acest sens. Dar la ce vă folosesc

sentimentele și inteligența? De multe ori am discutat cu dumneavoastră despre *secolul luminilor* pe care francezii îl numesc *Lumières*, nemții *Aufklärung* și englezii *Enlightenment*. Voltaire, Diderot, Rousseau... Primul v-a fascinat, al doilea v-a neliniștit, al treilea v-a impresionat. Dar! Dumneavoastră, Doamnă, ați dori să aveți *Enciclopedia* în salonul literar de acasă și Codul penal într-o bibliotecă publică, pâine pentru toată lumea, dar rochii de mătase numai pentru dumneavoastră, amor liber în cărți, dar un soț în viața dumneavoastră reală. Vorbiți despre o viață demnă, dar vă temeți de moarte.

Filozofia? *La belle affaire!* Cei pe care îi numim lumina umanității au fost poate feștile, în nici un caz torțe; putem să devenim ca ei doar individual și numai atunci când suntem dispuși să ne trăim viața noastră adevărată în pofida idolilor la care se închină masa amorfă căreia i se spune societate.

Oare adevărul uman se poate ascunde în cărți? Opere! Tratate! Exegeze! *Libido sciendi*, spuneți; la care eu vă răspund: *Libido dominandi*. Să scrii cărți este doar o altă modalitate de a-l supune pe aproapele tău, de a-i impune voința ta, de a-ți amăgi propria mediocritate și meschinărie, de a împinge cât mai departe în viitor ultima noapte albă de dinaintea morții. Chiar și cel mai neînsemnat botanist preocupat de tainele naturii va începe mai devreme ori mai târziu să se considere un cunoscător al universului, va fi convins că a înțeles ceva, va numi acest ceva *ordine*; și ordinea aceea va voi s-o impună întregii lumi. *Doxa*, Doamnă, îi conduce pașii, nicidecum *epistémé*. În operele filozofilor și în operele savanților găsim de fiecare dată același lucru, dorința de a-l deposeda pe cititor de liberul său arbitru în numele unui idol sau al altuia, de a-i răpi libertatea în numele unei libertăți mai înalte și mai adecvate. Nu, Doamnă, oricât aș admite că am găsit în cărți idei, inspirație, embrionul

propriilor mele opinii viitoare, niciodată nu am găsit în ele sfaturi utile despre fericire. Știința și filozofia nu pot conduce la libertate. Libertatea este un fruct al pasiunii, nicidecum al rațiunii; pasiunea este un dar al naturii, nu al civilizației. Libertatea se naște din inocența noastră, pe care știința ne-a luat-o.

De aproape trei mii de ani savanții își perfecționează teoriile, caută să dobândească noi și noi cunoștințe, făgăduiesc o lume mai bună – dar lumea devine tot mai incomprehensibilă și mai dureroasă. De ce? Răspunsul este atât de simplu încât refuzăm să îl admitem: oamenii nu s-au dezbărat niciodată de prejudecăți, cunosc doar ceea ce intră „în ordinea lor naturală” pe care au moștenit-o din generație în generație. Această ordine poate să tolereze o excepție, o eroare, o abatere, o anomalie, dar în nici un caz nu admite o cât de mică perturbare a „caracterului natural” al lucrurilor. Ah! Ce e natural în faptul că oamenii suferă de foame, ucid, profită de nefericirea altora, se împerechează doar cu asentimentul comunității, se abandonează idolilor lor? Da, omul flămânzește și ucide, spun ei; să înfăptuim o reformă pentru ca omul să sufere de foame numai dacă suferința asta are un sens superior și să ucidă doar în numele Idealului. Să facem în așa fel ca să poată să divorțeze și să se poată recăsători – ce libertate! – ca să-și poată alege între un idol ori altul – ce progres! Priviți în jur: îți vine să crezi că sporirea urii omenești este direct proporțională cu numărul reformelor propuse. Războaie, sărăcie, haos, și lipsă de speranță. Este necesar, spun filozofii politici, să reorganizăm statul, biserica, administrația, meșteșugurile, știința. Să reorganizăm! Și să ignorăm faptul că două milenii și jumătate de reforme nu au adus *nimic* – și că e timpul să înlocuim reorganizarea cu *dezorganizarea!* La această cunoaștere se poate ajunge și fără studii de filozofie politică; este suficient să ne reprimăm

prejudecățile. Vă întrebați, ce înseamnă dezorganizare? Vă răspund: să deschidem căi noi pasiunilor umane. Să trezim în oameni repulsie față de viața în căsnicie, în gospodărie, în oraș, în civilizație; și ei vor simți o plăcere amețitoare deoarece se pot duce împreună cu apropiații lor oriunde le este voia, în lume, unde pământul le dă hrană. Libertatea înlocuiește sclavagismul, comunitatea, carnagiile, gelozia și ura. Este oare libertatea mai puțin pasională decât moartea?

Nimic nu a învățat omenirea din istorie. *Et pour cause*: revoltele sociale au avut loc în istorie în numele lui Dumnezeu – a unuia mai bun, mai curat, mai demn de încredere. Omul a fost sacrificat pe altarul lui de sânge. Revoltele țărănești? Desigur, foamea îi scoate pe lupi din păduri. Aruncați-le un coltuc de pâine și o să vă lingă mâinile.

Revoluția franceză? Care? Cea care a dat *Declarația drepturilor omului și cetățeanului*? Nu, nici cu aceasta nu mă pot identifica – popor suveran! proprietate inviolabilă și *sacra*! Dreptul numărul unu, numărul doi, numărul trei. Drepturi! Cu ce drept poate cineva să-mi atribue drepturi?

Omul se naște liber, dar peste tot el este în lanțuri, spune Rousseau... Desigur. Și mai departe? Instaurarea unei noi *ordini*, a tiraniei prostimii. Cretini setoși de sânge care se folosesc de orice pretext, simțind că nu există rațiune, asasini care susțin că vor să-i elimine pe dușmanii poporului și îiucid pe cei mai buni din rândurile lor, hoți care pradă bunurile naționale, incendiatori care vorbesc despre patriotism și devastează țara. Singurii sinceri au fost bețivii: au declarat că le era sete și au dat cep la toate butoaiile care le-au ieșit în cale. Să îi stimăm pe bețivi pentru franchețea lor și să ne ferim de asasini, care folosesc revoluția drept cuvânt de ordine.